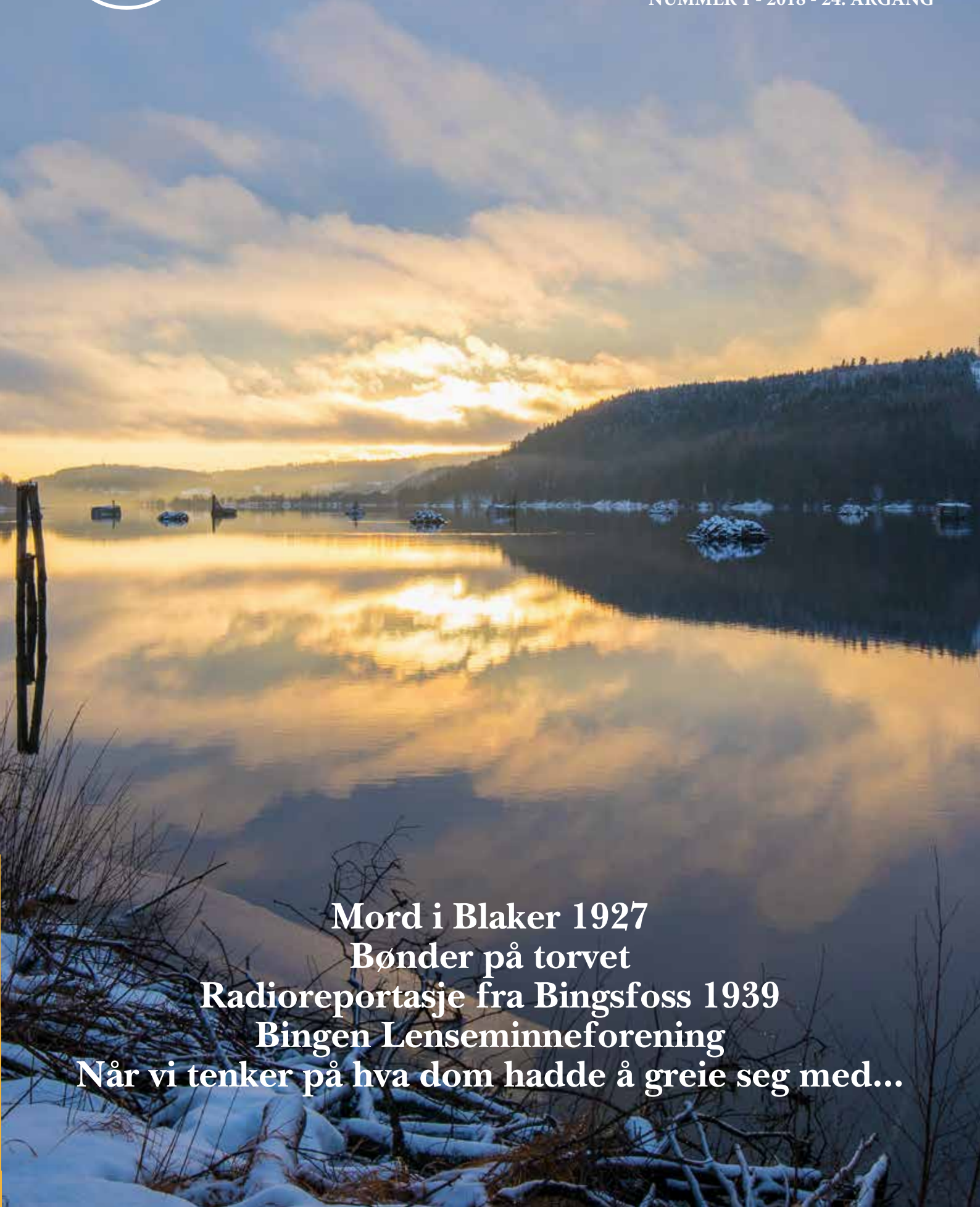

SØRUM-SPEILET

NUMMER 1 - 2018 - 24. ÅRGANG

Mord i Blaker 1927
Bønder på torvet
Radioreportasje fra Bingsfoss 1939
Bingen Lensemminneforening
Når vi tenker på hva dom hadde å greie seg med...

Styrets spalte

Av Kjell Kurland, kasserer i Blaker og Sørum Historielag

Jeg ble overrakt stafettpinnen av Louise Nordli Fjelland.

Først litt om meg selv og «gamle dager».

Jeg vokste opp i Blaker, bor i Blaker og må vel kalle meg inngrodd Blakværing. Ski, fotball og skolemusikk var mine fritidsinteresser. I syvende klasse hadde vi en lærer som på fritida lærte oss gutta i klassen som hadde lyst, om håndballspill. Dette fenget interesse da, men det gikk mange år før Blaker IL tok initiativ til å starte et herrehåndballag. Det var i 1974 og det ble da 'min' idrett i mange år. Jessheimhallen var vår hjemmebane. Første sesongen tapte vi alle kampene i serien, med unntak mot Sørumsand, hvor det ble uavgjort. Men etter noen år ble det litt mer sving på sakene og blant annet rykket vi opp en divisjon.

Min far hadde en del bikuber. Denne hobbyen har jeg fortsatt med, så jeg kan skryte av å være blant dem som har flest husdyr i Blaker; ca en million.

Etter skolemusikken var jeg med i Sørum Musikklag noen år før jeg hoppet over til Janitsjarorkesteret Glommabredden i 1994 hvor jeg fortsatt er med.

På folkeskolen lærte vi ingenting om nærhistorien. Blaker Skanses forhistorie var ukjent. I 1917 ble det opprettet skole på Blaker Skanse, opprinnelig for å opprettholde gamle håndverksfag. Etter hvert ble elever fra hele landet utdannet blant annet til sløyd/formingslærere, møbelsnekkere og de fikk utdanning i smedfaget.

På Skansen var det en hoppbakke som ble flittig benyttet. Men dette var nok det forholdet de fleste av oss unga som ikke bodde nær Skansen, hadde til stedet.

På 60-tallet ble 17. mai i Blaker feiret med samling på Haugtun skole, deretter gikk toget til Blaker Aldershjem og til kirken. Derfra gikk toget til Bruvollen. På ettermiddagen 17.mai kom elever fra Skansen (bare gutter den gangen) i kortesje til Bruvollen hvor de hadde oppvisning og drev ablegøyer. På 70- og 80-tallet ble Bruvollen byttet ut med Fjuk og Haugtun skoler som arena før vi endelig fikk lov til å feire 17. mai på Romerikes flotteste arena, Blaker Skanse, hvor hele Blakerbygda nå samles den dagen.

Hvorfor er jeg så opptatt av 17.mai-feiringen? Om folk stort sett blåser en lang marsj i «hønnmusikk» ellers i året, vil de aller fleste ha ompamusikk 17.mai. Med kommunens trusler om nedleggelse av Haugtun skole, har jeg en vond følelse av

Ildsjelen og kulturentusiasten, Kjell Kurland, her i fakkeltog under julegrantenning på Blaker Skanse (Foto Jørgen Kirsebom).

at én skole i Blaker ikke vil ha grunnlag nok for rekruttering til å opprettholde skolemusikken i Blaker, jmf. Sørum. «Den tause våren» var en truende tekst; «den tause 17. mai» i Blaker er kanskje ikke så langt unna. Vi har hatt skolemusikk siden 1949 i Blaker, og før det stilte Blaker Musikklag opp når det var arrangement. Dette er også en del av nærhistorien. Blaker Idrettslag vil også lide av denne sentraliseringen. Skoleelever knytter seg gjerne til klassekameratenes interesser og hvor disse aktivitetene foregår.

Foreningen Blaker Skanses Venner ble stiftet i 1998. Først da ble jeg kjent med Blaker Skanses trehundreårige historie. Jeg ble etter hvert med i styret der, og noen år senere ble jeg også med i Historielagets styre. Dette har styrket min interesse for lokalhistorie mer og mer.

Det har vært en glede å bli kjent med så mange hyggelige og dyktige folk gjennom Historielaget. Bare se på hva som er utrettet på Vølneberg gamle skole, og ikke minst dugnadsinnsatsen på Slora Mølle.

Jeg sender stafettpinnen videre til en annen blakværing, Steinar Dalbakk.

Kjell Kurland

Gamle ord og uttrykk

Magnar Bjørnstad har sendt oss noen forslag på ord og uttrykk i Blaker (ordene ble sjelden skrevet, så stavemåten bør tas med en klype salt):

1. Ålbågan	=	albuen
2. Åkle	=	ankel
3. Bønningen	=	strikketøy
4. Avskjæring	=	tønne (av tre) delt i 2
5. Ha'att	=	ha igjen
6. Ikkønn	=	ekorn
7. Skjyllfolk	=	slektninger

8. Trælsomt	=	strevsomt, vanskelig
9. Himatt	=	hjem igjen
10. Gjøra i hopes	=	gjøre sammen

Redaksjonen tar gjerne imot flere forslag fra våre lesere. Se for øvrig referat fra Dialektkvelden på Bestefarhuset 9. februar på side 17.

BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Asbjørn Langeland – 934 27 625
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Louise N. Fjelland – 913 00 787

Adresse

Aasgaardvegen 230
1923 Sørum

Telefon

Kåre A. Bøhler
Leder
Tlf. 938 76 365

Vårt kontonummer:

1321.08.05189

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykket av

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

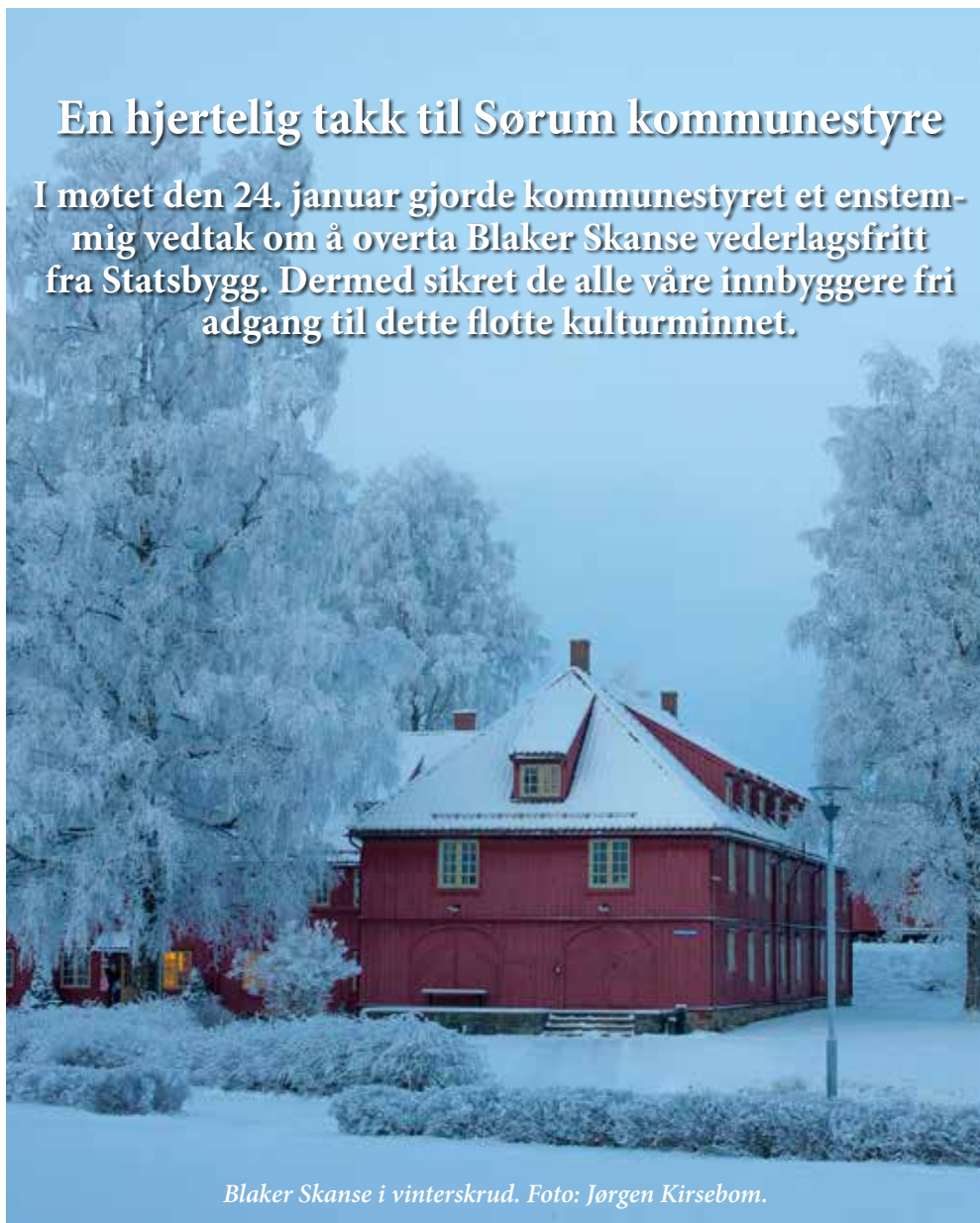
*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

Forsidebilde: Bingen Lenser vinteren 2018
(Foto: Jørgen Kirsebom)

En hjertelig takk til Sørum kommunestyre

I møtet den 24. januar gjorde kommunestyret et enstemmig vedtak om å overta Blaker Skanse vederlagsfritt fra Statsbygg. Dermed sikret de alle våre innbyggere fri adgang til dette flotte kulturminnet.

Blaker Skanse i vinterskrud. Foto: Jørgen Kirsebom.

Fikk du et feilstiftet eksemplar av Sørum-Speilet, nr. 4, 2017?

Hvis du ønsker et fullverdig eksemplar av blad, så ta kontakt med leder Kåre Bøhler på telefon 938 76 365 eller alfrebo@online.no så får du bladet – og naturligvis gratis.

Innhold

Styrets spalte	2	Glomma gjennom Sørum	14
Takk til Sørum kommunestyre	3	Fra bunnen av en eske...	15
Når vi tenker på hva dom hadde...	4	En ganske annen tid...	16
Bingen Lenseminneforening	7	Utdeling av hederstegn	17
Siste nytt om Sørum Bygdebok	7	Første gang i Holmenkollstafetten	17
Det grufulle mordet i Blaker i 1927	8	Radioreportasje fra Bingsfossen	18
Bønder på Torvet	12	Klipp fra gamle aviser	19

«Når vi tenker på hva dom hadde å greie seg med...»

Av Berit Leikhammer

Uttalelsen kommer fra Morten Svendsen, arbeidsleder i utegruppa, og han fortsetter: «Vi har jo maskiner og greier...» Da de store rierkarene ved Bingen lenser ble bygd på begynnelsen av 1900-tallet og etter hvert måtte repareres, ble det gjort med håndkraft og generasjoners kunnskap. Alle tømmerfløterne som hadde sitt daglige virke på elva, er borte. De 51 synlige lensekarene ute i elva er også i ferd med å bli borte. Bingen Lenseminneforening (BLF) har som mål å bevare og formidle litt av tømmerfløterhistorien til dem som kommer etter oss.

Tømmer, isgang og elvestrøm har slitt på laftestokkene. «Rieren» er forskjøvet.
Foto: Ole-Kristian Hammeren

I 2015, fire år etter at foreningen ble stiftet, tok BLFs utegruppe fatt på oppgaven med å sette i stand det første rierkaret i attholdslensa, som strekker seg over Glomma fra Vestby til Hammeren. Tømmerfløterne selv kalte den stengelensa, stopperekka eller ti-karsrekka. Mellom de ti rierkarene ble det spent doble lenser av grov furu for å holde igjen millioner av tømmerstokker som kom i elva i løpet av forsommeren. Fløterne ved Bingen sørget for at et passende kvantum daglig ble sendt ned til sorteringa ved Fetsund lenser. De ti karene er i dag av varierende kvalitet, men allikevel av de best bevarte, for hovedattholdslensa var viktigst og ble vedlikeholdt først.

Rierkarene oppstrøms denne fungerte mer som enkeltstående bremseklosser for tømmeret i elva.

En genial konstruksjon

Rierkaret som rehabiliteres, ligger ca. 70 m fra land ut fra Fløterbrakkka. Denne typen kar er konstruert med såkalt «plog» og «rier» oppstrøms og har en total grunnflate på ca. 125 m². Tømmerstokkene ble liggende og ri oppover diagonalen og presset karet ned i elvebunnen. Rierkarene var derfor langt mer stabile enn de tidligere firkantkarene, som lett ble veltet av «tømmertrøkken». Alle lensekarene ble fylt helt ned til elvebunnen med sprengstein fra steinbrudd i nærheten. Karet

er delt opp i mindre rom innvendig for stabilitetens skyld. Det var en stor jobb å løfte ut steinene enkeltvis, for «steina er jo nesten spetta ner», uttalte en. De grove pålene under vann er godt bevart og trenger ikke å skiftes ut.

Tømmeret ble håndbarket

Utpå vinteren 2015 begynte Utegruppa å hogge laftetømmer i Sørums kommuneskog, mest furu og noe gran. Vi fikk ta ut ca. 100 m³ vederlagsfritt, men måtte selv stå for hogging, framkjøring og barking – alt utført på dugnad. Skogsterrenget var kupert og kollete. Rolf Hammeren kjørte fram tømmer med traktor. I tillegg stilte kona hans, Ingunn, og datter Frida med hest og

*Tømmerkran i arbeid: Rolf Hammeren kjører tømmerkrana og løfter morkne stokker ut av karet.
Foto: Nils U. Hagen*

lundedrag. Frida er for tida lærling på Tomb vgs. og brukte vinterferien sin til skogsarbeidet. Barkespader og barkefresere ble skaffet til veie, lånt og innkjøpt, og 110 stokker ble møysommelig barket på velteplassen i skogen. Tømmeret skulle håndbarkes, ikke rundbarkes med maskin. En stor tømmerbil fraktet langvirket ned til Fløterbrakkka i to vendinger.

Farefull forberedelse

Utegruppa fikk låne to store prammer fra Fetsund Lenser til arbeidet ute på karet. Begge prammene ble slept av varpebåten «Nøkken» fra Fetsund og oppover til Bingen. Vi måtte kjøpe tømmerkran for å kunne plukke ned karet stukk for stukk og løfte ut tung stein. Traktor og tømmerkran ble kjørt om bord på prammen ved båthavna på Sørumsand og slept ned til Fløterbrakkka. På bildet ser vi traktor og tømmerkran ankomme karet vannveien. Det var den vesle kraftkaren, båten «Hans», som slepte pram med traktor og kran nedover Glomma. En ikke ufarlig seilas!

Rierkaret plukkes ned

Rolf Hammeren kjørte tømmerkrana ute på firkantprammen. Stein og laftetømmer ble sortert og lagt på spissprammen. Det viste seg at karet var i verre forfatning enn først antatt, og karet måtte tas helt ned til vannnivå. Pillrätne laftestokker og påler ble fjernet, og noe er tatt vare på for å vise gangen i prosessen. All steinen skal

tilbake i karet, men måtte mellomlagres på flere nabokar, noe som tar mye tid. Meningen var at steinene skulle legges midlertidig på land, men det var for grunt til det. Vi tenkte i begynnelsen at arbeidet skulle gå greit og ikke ta altfor lang tid. Men «ting tar faktisk tid». Utegruppa har ikke latt seg stoppe av kulde og nordasno ute på elva, men plutselig kunne det ryke en slange, eller en pram

*Frida Hammeren og «Dokka» i tømmer skogen. Begge gjorde en flott innsats!
Foto: Berit Leikhammer*

*Ute i elva: Traktor og tømmerkran ankommer det første karet i stengelensa. Transport vannveien fra Båthavna på Sørumsand var litt vel spennende!
Foto: Bjørn Rehoff Larsen*

tok inn vann og måtte lense. Hjem i garasjen og hente lensepumpe! Hvem kan dra til maskinutsalget etter ny slange? Allikevel, det vi først og fremst har erfart, er at det er vannstanden som avgjør framdrifta. «Ælva må'n arbe med og itte mot», sa'n Birger, en av gamlekara. Det har vi erfart også. Det er elva som bestemmer.

Bevaringsarbeidet fortsetter

BLF er halvveis i arbeidet med å reparere rierkaret i stengelensa. Prammer, traktor og tømmerkran er igjen på plass ute i elva, og vinterarbeidet kan begynne. Utegruppa håper at karet kan stå ferdig i løpet av 2018. Når turvegen langs Glomma er anlagt, er vi sikre på at rierkaret ved Fløterbrakka vil bli en attraksjon. Nabokaret er usikkert for vår del, for de er godt voksne kara ute på karet. Morten Svendsen sa det slik: «Vi begynner å dra på åra, gitt – og hadde vi visst hvor mye arbe' det var med det første karet, så er det ikke sikkert vi hadde gått på det!» Det hadde de nok, og de er fortsatt i sving – tenker, planlegger og utfører.

Bingen lenser er «mora»

Det er ikke alt det går an å gjøre noe med! For mange av de enkeltstående rierkarene i elva må naturen få gå sin gang. Det har heller aldri vært Bingen

Lenseminnerforenings mål å restaurere alle de 51 lenskarene ved Bingen. Fløtinga i Glommavassdraget er definitivt over. BLF vil ta vare på et representativt utvalg for å vise en del av Sørums 500 hundreårige fløtingshistorie. Fløtinga i Fet er bare litt over 150 år. Lensene ved Bingen var forutsetningen for lensene i Fet. Arbeidsstokken ved Bingen og i Fet jobba med de samme millionene tømmerstokker. Arbeids-

plasser og fløterbosettinger overskred kommunegrensen, og fløtermiljøet i våre to kommuner fungerte som en enhet, både praktisk og administrativt. Først når historien om Bingen lenser er en funksjonell del av lensemuseet Fetsund Lenser, vil den omfattende historien om skogsdrift og fløting i vårt distrikt av Glommavassdraget være komplett.

Barkegjengen: 110 tømmerstokker ble håndbarket. Fra v.: Ole-Kristian Hammeren, Helge Hestvik, Nils U. Hagen, Morten Svendsen og Torgeir Woxen.

En blid Berit Leikammer med mange gode hjelpere rundt seg. Foto: Norges kulturvernforbund.

Bingen Lenseminneforening - Ung forening med mye fagkunnskap og stort pågangsmot

Av Gro Langeland

I kulturhistorisk og lokalhistorisk sammenheng er Bingen Lenseminneforening (BLF) en ganske ung organisasjon. Den ble stiftet 22.09. 2011 og er altså ikke mer enn 6 ½ år gammel. På disse årene har imidlertid entusiastene i Lenseminneforeningen fått gjort mye for å bevare det som er igjen av det imponerende lenseanlegget her i Sørums og de har invitert bygdefolket til en rekke spennende arrangementer både på vinter- og sommerføre.

Da Bingen Lenseminneforening ble stiftet begynte de ikke på bar bakke, men kunne støtte seg på et større prosjekt om Bingen lenser og all den kunnskapen som ble samlet inn til "Glomma gjennom Sørums - Livet langs elva" utgitt av Blaker og Sørums Historielag i 2009. Se side 14. Mange av dem som har jobbet aktivt med kulturminnene knyttet til Glomma og Bingen lenser i mer enn 20 år, er fortsatt sentrale i arbeidet.

Redaksjonen i Sørums-Speilet har spurt Berit Leikammer, som har vært leder i Bingen Lenseminneforening fra

starten, om hun ville fortelle litt om det store restaureringsarbeidet som organisasjonen nå har i gang, og hennes artikkel, med mange flotte bilder finner dere på sidene 4-6 under tittelen "Når vi tenker på hva dom hadde å greie seg med ..."

Enkeltpersoner, forbund, organisasjoner, institusjoner og bedrifter er velkomne til å tegne medlemskap og hvis to fra samme husstand ønsker å være medlemmer, får de en hyggelig rabatt på kontingenten.

I styret sitter nå: Berit Leikammer (leder), Morten Svendsen (nestleder),

Odd A. Svendsen (kasserer), Lisbeth L. Woxen (sekretær) og Bjørn Sundbakken (styremedlem). Vara til styret er Audun Wiik og Terje Bøe.

Hvis du vil vite mer om Bingen Lenseminneforening, og det løpende arbeidet der, så har de både hjemmeside www.bingenlenser.no og Facebook.

GRATULERER!

I kommunestyremøtet 28. februar ble Berit Leikammer tildelt Sørumsprisen 2017. Vi gratulerer på det hjerteligste.

Siste nytt om Sørums bygdebok

Alle som mer eller mindre tålmodig har ventet på de to siste bindene av bygdeboka, kan glede seg over at det nå ikke er så lenge til bind 6 foreligger og at det deretter jobbes videre med bind 7, som blir det siste. Bygdebokforfatter Håvard Havind Kongsrud opplyser følgende:

Bygdebokas bind 6 nærmer seg fullføring. 450 sider er levert til korrektur og de resterende ca 100 sidene foreligger i råmanus. Bilder og bildetekster har Anders Henriksen og

Jan Erik Horgen kontroll på og boka beregnes å gå i trykken i løpet av første halvår 2018. Arbeidet med 7. og siste bind er godt i gang. Dette dekker den nordre delen av Blaker (Fjuk, Toreid, Blaker sentrum, Eid, Nitteberg og Rånåsfoss-området).

Abonnenter får melding og faktura når bind 6 er leveringssklart, og når de har betalt boka kommer en hyggelig person fra Historielaget på døra med den. Det er naturligvis fortsatt anledning til å tegne abonnement på hele verket eller kjøpe enkeltbind.

Huset der mordet ble begått. Astrid Husmo og søsteren Ragnhild utenfor kjøkkenvinduet.

Det grufulle mordet i Blaker i 1927

Av Anne-Marie Lund

For 90 år siden var bygdenavnet Blaker i overskriftene i mange aviser. Det hadde nemlig blitt begått et mord der. Dette skjedde i Husmogrenda, der det var flere småbruk og plasser, nærmere bestemt på bruket «Sandberg». Egentlig het det «Husmo østre», men ble kalt Sandberg etter dem som bodde der da.

AVISENE VAR INTERESSERT I MORD

Avisene hadde den gangen mye stoff om kriminalitet og forskjellige forbrytelser, også drap. Det tyder på at det var nok av slikt i «de gode, gamle dager» også. Men dette som hadde funnet sted i Blaker, vakte nok særlig oppsikt fordi det handlet om en sønn som drepte sin egen mor. Det var heldigvis ikke dagligdags, og motivet for mordet blir et viktig tema i de avistekstene jeg har funnet.

(Trolig er hendelsen omtalt i flere aviser. Jeg har tatt utgangspunkt i aviser som det er fri tilgang til på Nasjonalbibliotekets side på internett.)

Mordet skal ha blitt begått den 29. april, og den 9. mai er det omtalt i Arbeiderbladet under følgende overskrift:

«En uforklarlig udåd i Blaker. Sønnen som for 8 dager siden drepte sin mor og grov liket ned.»

Samme dag er det også et oppslag i Smaalenenes Social-Demokrat, som kom ut i Østfold, med overskriften

«Grufullt mord i Blaker».

Å lese dette i 2018 er litt rart, for det er ingen tvil om at måten å fortelle på er endret. I våre dager er mediene ganske nøkterne når de omtaler en slik sak, før det er blitt tiltale og klare bevis kommer fram. Politiet er forsiktige med opplysninger om navn i begynnelsen. Detaljerte beskrivelser av ugjerningen dukker vanligvis ikke opp før saken behandles i retten.

Men i 1927 ble det ikke spart på noe! Her er morderens og offerets fulle navn, og spekulasjoner rundt deres personlighet og, ikke minst, forholdet mellom dem.

Alt er antagelig basert på anonyme vitneutsagn. Det er også grundig forklart hvordan morderen gikk fram. Avisene har noe forskjellig framstilling, så hva som er nærmest virkeligheten er uvisst.

ARBEIDERBLADETS VERSJON

Her er et utdrag fra reportasjen i Arbeiderbladet: «For en ukes tid siden forsvant en eldre kone fra småbruket Sandberg sporløst. På bruket bodde den 29-årige Emil Sandberg og hans 75-årige mor. Sønnen eier stedet, og moren bodde hos ham. Dessuten bodde i huset en mann, som var bortsatt av fattigvesenet. Naboene hadde i det siste ikke sett moren og hadde derfor spurt Sandberg hvor det var blitt av henne. Han svarte da at hun var på besøk hos en bror på Fetsund. Hun pleiet imidlertid ikke å være lenge borte, og da naboen igjen spurte etter moren, svarte sønnen at han ikke visste hvor hun var hen.»

Det står at saken ble anmeldt til lensmannen, og da lensmann Solerød ankom Husmokroken dagen etter, tilsto Emil umiddelbart. Han ble satt i arrest hos lensmannen inntil han den 9. mai ble transportert til kretsfengslet i Oslo.

Hvor det ble av mannen som var bortsatt av fattigvesenet, står det ikke

noe om. Men det blir nevnt at han ble sett på som «rar», og ikke kunne brukes som vitne.

Så følger en beskrivelse av småbruket og hva slags inntrykk naboene har av Sandberg og hans forhold til moren: «Folk har ikke hatt inntrykk av at det har vært noe særlig uvennskap mellom mor og sønn, men de har nok trettet av og til, og moren har latt falle bemerkninger som: «Du kommer vel til å gjøre det av med meg» eller lignende.» Deretter fortsetter reportasjen med det Sandberg fortalte til lensmannen: «Morddagen den 29. april hadde også mor og sønn trettet. Til slutt bad moren ham om å gå ut etter ved. Han gikk da ut i skjulet hvor han hentet en slegge. I gangen fant han et tau, som han laget rennesnare på. Da han kom inn, kastet han tauet over moren så hun ikke kunne bevege armene, og derefter tilføiet han henne flere slag i hodet. Da han var sikker på at moren var død, bar han liket ut og begravet det et stykke borte.» Videre står det at han var helt rolig da lensmannen kom, og forklarte hvordan alt var gått for seg. Han ble selv med ut og gravde opp liket.

Men hvorfor drepte han moren? Det er det store spørsmålet. Mordvåpenet er funnet, liket er funnet, gjerningsmannen har tilstått, så da er det vel ikke mer å skrive om? Jo, for dette er, som overskriften sier, «en uforklarlig udåd». «I avhøret sier Sandberg at han var kommet til å tenke på morens bemerkninger om at han nok kanskje vilde gjøre det av med henne. Hele hans opptreden gjør at man her tviler på at han kan være normal. Skjønt de som kjenner Emil Sandberg sier at de ikke har merket noe usedvanlig på ham, er det vel ikke usandsynlig at han lider av religiøse skruper. Han har i den senere tid nokså hyppig besøkt religiøse sammenkomster. Man går ut fra at den arresterte vil bli underkastet mentalundersøkelse.»

«RELIGIØST VANVID»

I Smaalenenes Social-Demokrat blir imidlertid det antatte motivet en del av overskriften og etterlater liten tvil. Etter hovedoverskriften står det med litt mindre typer: «Emil Sandberg har i religiøst vanvid drept sin gamle mor.» Her har skribenten virkelig utfoldet seg ved å fortelle slik at leseren blir revet med allerede i innledningen. «Et av de uhyggeligste morddramaer vor kriminalhistorie kan opvise er i disse dager utspillet paa den lille plassen Sandberg opunder Armoegaardene i den nedre

del av Blaker. Paa smaabruket bodde den 75-aarige enke Malla Sandberg og hendes 29-aarige søn, den yngste i søskenflokket.» Detaljer om forholdene i familien følger, deretter en beskrivelse av morderen: «Gutten, som har nokså tungt for sig, er rolig og stillfærdig i sin optræden, men i det siste aar har han lidt under religiøse skruper. Han var en stadig gjest paa alle bedehusmøter og søkte helst de strengeste svovelpredikanter.» Han hadde fått en forestilling om at moren hadde det vondt, og hadde et par ganger sagt til noen at han fikk se å hjelpe henne av sted til Vårherre. Men det falt ingen inn at han mente det bokstavelig, står det.

Da det gikk flere dager uten at noen hadde sett Malla, ble naboene mistenksomme, gikk dit i samlet flokk og spurte igjen sønnen som satt på en stein ved husveggen:

«Emil reiste seg op og sa: -Jeg skal like godt fortelle alt som har foregaaet. Jeg tilstaar min synd og brøde. Jeg har drept hu mor.

Folkene rygget tilbake som de hadde faat et slag. Dette var mer enn deres verste anelser hadde forberedt dem paa. - Hvor har du hende? spurte en av dem omsider. -Jeg har gravet hende ned, og han pekte paa en plass nogen faa meter fra indgangsdøren ut for et litet vedskjul. Og saa gir han sig til at forklare det hele. Han hadde studert Bibelen og han hadde da tenkt at faa moren ut av denne onde verden.»

Her kommer så en skildring av selve drapet, svært levende fortalt: «Et taug hvormed han gjorde en rendesnare blev lagt om morens hals saa hun ikke fik skrike. Samtidig tok han en stor slegge og slog hende i hodet med til der ikke var livstegn.»

Morderen viste ingen tegn til anger, for søndagen etter hadde han til og med talt på et religiøst møte, og han virket rolig og fattet. Da lensmannen i avhøret spurte om motiv for ugjerningen, svarte han bare: - Det står i Bibelen. Aviseteksten avsluttes med at drapet måtte være begått «i et anfald av religiøst vanvid», og at Emil Sandberg ville bli mentalundersøkt i Oslo.

NYHETEN BLE FORMIDLET I RESTEN AV LANDET

Allerede den 10. mai er det en liten notis om saken i Firda Folkeblad. Hvorfor saken ble omtalt i en lokalavis på Vestlandet, kan vi jo lure på. Men de hadde

en spalte med nyheter fra andre deler av landet, og dette var vel såpass spesielt at det fikk plass. Overskriften lyder: «Drap mor si», og så står det ganske kort: «Emil Sandberg 29 aar er fastsett for aa ha drepe mor si. Han batt henne fyrst og slo henne så ihel med ei sleggja. Det hev vore daarlegt tilhøve mellom dei.»

Den 13. mai dukker historien også opp i Nordlands Avis. Her er også en side med nyheter fra resten av landet. «Fryktelig morddrama» lyder overskriften, mens den følgende teksten ser ut til å være tatt fra Arbeiderbladets reportasje den 9. mai.

TIL OG MED I AMERIKA KOM DET I AVISEN

Den 2. juli har hendelsen blitt kjent på andre siden av Atlanteren. Nordisk Tidende var en ukeavis for norsk-amerikanere som ble utgitt i Brooklyn, New York. Her var det først og fremst nyheter fra «det norske Amerika», men også en del nyheter fra Norge. I denne avisen finner vi en ganske lang artikkel som også ser ut til å være så å si identisk med den som ble trykt i Arbeiderbladet den 9. mai. Avisen har lagd sin egen overskrift. Med store typer står det: «Han myrdet sin Mor», og under med mindre skrift: «Om den grusomme Ugjerning i Blaker. Han bandt hende og brukte en slægge».

VIDERE OM SAKENS GANG

Arbeiderbladet fortsetter å følge saken, og har notiser om dette den 10., 11., 13. og 26. mai.

Det fortelles at det har vært likskue på stedet, at flere leger har deltatt i mentalundersøkelsen og at Sandberg skal innlegges på asyl. Overskriften den 26. mai er slik: «Blaker-morderen innlegges til observasjon». Da har det blitt holdt et rettsmøte på åstedet med flere sakkynndige og vitner til stede. Noen utsagn blir gjengitt, som dette fra Blakers daværende ordfører, lærer Ivar Beite: «Det er ubegripelig det hele, sier Beite. Jeg har kjent familien i 30 år, og har intet annet enn godt å si om dem alle. På skolen var Emil snild og bra, det var ingenting unormalt ved ham.» Avisen har også snakket med folk som hadde jobbet sammen med Sandberg, og de sier at det er først de siste par årene han er blitt «rar av seg». Han har vært mye på bedehuset og på religiøse møter på gårdene, og dermed blitt «en grubler som ikke finner rede på tingene». Fremdeles blir det ikke nevnt noe om det som muligens egentlig var

Mellom stabburet og sommerfjøset var «dynga» der liket var gravd ned.

motivet; at det var umulig for ham å ta ei kone inn på bruket så lenge moren levde. Det får vi senere vite mer om fra andre kilder.

MORDET SOM UNDER-HOLDNINGSLITTERATUR

Mange år senere blir historien fortalt i 1976- utgaven av Nordisk Kriminalkrønike. Dette er en bokserie utgitt av politi-idrettsforbundene i Norge, Danmark, Sverige og Finland, som kom ut i 60- og 70-årene. Her er dagsaktuelle kriminalsaker gjengitt, men også noen fra tidligere tider, kalt «historiske».

En av fortellingene har fått tittelen «Modermorderen». Når man har sett de gamle avisene, virker dette kjent, og ganske riktig – her kommer det i innledningen: «Vi skriver året 1927. Det er midtsommer. Høyonna er i full gang i den vesle jordbruksbygden Blaker i Akershus». At fakta og fiksjon er godt blandet i fortellingen, kommer tydelig fram allerede i de første linjene. Fra avisene vet vi jo at dette skjedde om våren, ikke midt i slåttonna. De fleste navn er endret, morderen kalles Even Bratt og læreren som var vitne, kalles Sigmund Block. Småbruket blir også kalt Bratt. Noen andre stedsnavn stemmer, og også lensmannens navn. Offerets alder er her blitt 80 år, mens bygdeboka viser at hun var 73 år gammel da hun døde. At hun hadde født mange barn, er sant, men ikke så mange som elleve, slik det står i «krøniken». I bygdeboka står det at det var åtte, både med dem som levde opp og dem som døde som små. Slike detaljer er kanskje ikke så viktige, men det viser at vi må ta det som fortelles med en

klype salt. Noe er endret for å beskytte personer og deres etterkommere, mens noe er nok grep for å gjøre historien mer underholdende og spennende.

Om selve mordet og oppklaringen er det fortalt omtrent det samme som i avisene, bare med enda flere detaljer. Men her i «krøniken» får vi også lese om hva som skal ha skjedd videre med den ulykkelige «modermorderen».

FENGSEL OG ASYL

Etter mentalundersøkelsen var han en stund i Oslo Kretsfengsel, «nummer 19». Fordi han prøvde å rømme og var uregjerlig etterpå, ble han overført til Gaustad sykehus. Det tok han tungt, han hadde hørt mye fælt om det stedet, og dessuten var det skammelig å miste forstanden. Selv mente han jo at mordet var en uunngåelig handling, det var Guds vilje som han bare var et redskap for. Han sa at han ville skifte navn og aldri mer reise tilbake til Blaker etter å ha vært lagt inn på Gaustad og stemplet som sinnsyk.

Men det skulle bli verre. I mars 1928 mottok politimesteren på Romerike en «farlighetserklæring» undertegnet av direktøren ved Gaustad sykehus og politilegen i Oslo. Den avsluttes med følgende konklusjon: «Jeg anser den sindssyge Even Bratt som farlig for den offentlige sikkerhet».

I følge Nordisk Kriminalkrønike ble det aldri reist noen straffesak. Etter et rømningsforsøk fra Gaustad ble han overført til Reitgjerdet Asyl i Trondheim i 1929. Her hadde han i perioder med uro og rømningsforsøk forsterket bevoktning til han ble utskrevet i 1949.

Ettersom det ikke ble reist sak, hadde han ikke fått noen dom. Grunnen til at han ble utskrevet da var kanskje at han nå ble erklært frisk? Det står ikke noe om det, men det neste som fortelles kan tyde på det. Fortellingen avsluttes nemlig med at han kjøpte seg hus og bosatte seg i nærheten av Trondheim. Han ble også gift på sine eldre dager. Han døde i 1963. Kriminalkrønikens fortelling har altså fått en slags «happy ending».

HVA VAR DET

«EGENTLIGE» MOTIVET?

Fortellingen i Kriminalkrøniken bringer også inn et nytt moment når det gjelder motivet for mordet, noe som ikke ble nevnt i avisene fra 1927. Emil hadde fått seg kjæreste som han ville gifte seg med. Men han klarte ikke å se for seg at moren og denne jenta kunne bo sammen på gården. Derfor måtte moren bort før hans eventuelle kone kunne flytte inn. Hvorfor han tenkte slik, blir det ikke sagt noe om. Hadde moren vært negativt innstilt til giftermålet? Det er jo en eldgammel myte at mødre ikke synes om sønners valg av kjæreste. Uansett ble dette nå blandet sammen med de religiøse grubleriene, han fikk for seg at moren ikke hadde det godt og burde få dø og komme til himmelen. At hun ville ende der, var han trygg på. Hun hadde, i likhet med ham selv, «den rette tro» på at hun var frelst. I avhørene ga han uttrykk for at han ikke angret, det var en velgjerning mot henne å «hjelp henne over». Han svarte ofte med bibelsitater som var tatt ut av sin sammenheng, men som han syntes begrunnet at mordet var Guds vilje, til alles beste. Nå kunne han ta jenta hjem til seg, gifte seg og føre slekten videre. Men da jenta var til stede ved et rettsmøte, forklarte hun ham at det nå ikke kunne bli noe mer mellom dem. Det tok han med fatning og virket merkelig uberørt, noe som også ble tatt til inntekt for at han var mentalt forstyrret. Han svarte bare med bibelvers da også.

BLAKERVÆRINGERS ERINDRINGER

Slik kom Blaker «på kartet», både i 1927 og mange år senere, på grunn av en fryktelig tragedie som tydeligvis vakte interesse. Men hva er blitt fortalt om hendelsen i bygda der det skjedde?

Astrid Husmo (født i 1942) vokste opp i det huset der mordet fant sted. Hun har hørt om hendelsen av folk som var til stede den gangen, og dermed

kommer vi antagelig så nær sannheten som det er mulig å komme nitti år etter. Hun forteller:

«Mine foreldre leide et hus ved Staurhaugen i Blaker da de var nygifte, og her ble min eldste bror født i februar 1927. Ut på våren ble det kjent at det var skjedd et mord i Husmokroken, sønnen i huset hadde tatt livet av sin mor. Moren, som var blitt gravd ned, ble funnet og lagt i stua i huset. Pappa, som så mange andre, var nysgjerrig og syklet til stedet. Gjennom stuevinduet kunne han se at det var lagt et klede over henne. Det var dratt opp slik at det helt dekket hodet, med den følge at de nakne føttene stakk fram. Synet gjorde nok veldig inntrykk på ham, men min far var en praktisk og jordnær mann. Da bruket etter hvert ble lagt ut på salg, så foreldrene mine dette som en mulighet til å få sitt eget, og kjøpte eiendommen, antagelig allerede i 1927. Jeg kan huske at ved siden av låvedøra var det malt «1927», men hvem som hadde malt det, vet jeg ikke.

Vi ungene ble tidlig fortalt om dem som bodde der før oss. Sønnen hadde kommet inn på kjøkkenet med tau og klubbe og sagt: «Nå er'u ferdig nå mor», og dermed slått henne i hodet så hun døde. Den drepte – vi hørte aldri noe annet navn på henne enn Malla – ble omsider savnet av naboer, kjente og familie. Da ingen av klærne hennes var borte, skjønte de at her var det noe som ikke stemte. Sønnen skulle til sist ha sagt: «Jeg skal tilstå, jeg har sli i hjel a' mor.» Han hadde vist hvor han hadde gravd henne ned i det vi kalte «dynga», som ligger mellom boligen, stabburet og sommerfjøset. Naboene passet på sønnen til lensmannen kom og tok hånd om ham. Han fikk 21 år og sonet disse hovedsakelig på Reitgjerdet psykiatriske anstalt ved Trondheim. Sinnsyke kriminelle som ble ansett som farlige, ble ofte plassert der. Det ble sagt at han ble gift etter endt soning. I følge bygdeboka for Aurskog og Blaker var han født i 1898, og ifølge Nordisk Kriminalkrønike døde han i 1963.

Han hadde sammen med en eldre bror overtatt bruket etter faren som var død. Broren døde i 1921, så han eide nå bruket alene og bodde der sammen med mora. Som grunn for ugjerningen oppga han at han ville gifte seg med ei jente. Mora nektet, hun ville ikke ha ei ungkone i huset. Da gikk det over styr for sønnen, og han tydde til den desperate utvei å rydde mora av veien.

På bjelkelaget oppunder skråtaket

øverst i trappa opp til 2.etasje lå klubba, altså selveste mordvåpenet! Vi kunne ikke unngå å se klubba hver gang vi gikk opp trappa til soverommet. Det var merkelig at ikke mordvåpenet ble fjernet i 1927 og undersøkt nøye, som en del av bevisføringen. Men nei, den befant seg i huset vårt.

Så hvordan var det å vokse opp i et hus der det hadde skjedd noe så gruffullt? Jeg kan ikke huske at jeg noen gang følte uhygge ved dette. Foreldrene våre fortalte om det til oss da vi var små, så vi tok historien for det den var og tenkte ikke mer over det. Nei, det var mye mer skummelt når de voksne fortalte om syner, skrømt og uforklarlige hendelser! Et sted i nærheten var det så mange som hadde sett slike «syner» at stedet ble kalt «Skromtedalen». Ved sommerfjøset vårt hadde mamma sett huldra; hun hadde skaut og fotsid stakk og den lange rumpa dro hun etter seg – den hang godt nedenfor stakken.

I annenetasjen sto det ei trekasse med lokk, og i den kassa lå gamle aviser og blader, blant annet flere blader som het «Kriminaljournalen». Der var det drapsfortellinger fra virkeligheten, fra inn- og utland. Det var fotografier av gjerningspersoner, ofre og mordvåpen. Jeg husker et bilde av en lang kniv med bredt blad hvor blodet hadde rent nedover. Det var virkelig skumle saker! Jeg lurte meg opp på loftet og smugleste bloddryppende historier, men at jeg hadde et ekte mord-våpen oppunder taket bare et par-tre meter fra hodet mitt, enste jeg ikke. Tidlig på 50-tallet tok pappa med seg klubba og reiste inn til Oslo og leverte den på Kriminalteknisk Museum.

For ca. 40 år siden kjøpte jeg noen bøker som het «Nordisk kriminalkrønike». I 1976-utgaven er dette mordet beskrevet. Jeg har i disse dager lest fortellinga på nytt, og ser at den er «omskrevet» en god del. Personnavn og stedsnavn er endret, og det er sikkert av hensyn til naboer og familie. Boka kom jo bare 49 år etter hendelsen. Mye stemmer ikke med den versjonen jeg har hørt. For eksempel står det at liket ble lagt i kjellerens kaldeste rom, men det stemmer ikke. Det var bare et lite kjellerrom der, og for å komme ned måtte en gå i ei bratt trapp, lys fantes ikke. Der nede var det to potetbinger og ei brødkiste, og ikke mer gulvplass igjen. Dessuten så pappa at hun lå i stua.

Bolighuset der mordet skjedde, stua der familien Sandberg bodde tidligere

(senere fjøs/ skåle), låven og sommerfjøset, er i dag borte. Bare stabburet står igjen. Versjonen av historien som jeg har hørt, er fortalt av mine foreldre og naboer som faktisk var til stede under oppklaringen. Han som senere ble min ektefelle, vokste opp på nabobruket. Foreldrene hans bodde der da mordet skjedde, og hadde også førstehånds kjennskap til det som hadde foregått.» Slik avslutter Astrid Husmo sin fortelling.

Nå har det gått nitti år siden denne forferdelige tragedien. Først og fremst er det en fortelling om en ulykkelig mann som ble psykisk syk og mistet taket i virkeligheten. Det gikk først og fremst ut over drapsofferet, men hans eget liv ble også ødelagt. Tjuve år på Reitgjerdet satte nok spor. Men det blir sagt at han kanskje fikk tilbake et slags liv etterpå, la oss håpe det. For familien hans var det sikkert også vonde ringvirkninger.

Avisenes behandling av saken var intens nok, det må ha vært ganske pågående reportere i området som prøvde å få vitner til å snakke ut. De tok lite hensyn til personvern og mulige konsekvenser av å skildre drapsmetoder. Men mediene var ikke så mange og ikke så allestedsnærværende som i dag. Det var sikkert mulig å bo i Blaker den gangen uten å få greie på at det hadde vært mord i Husmokroken før det hadde gått en god stund.

Samtidig er det rart å se hvordan livet alltid går videre, selv etter opprivende hendelser. Ikke lenge etterpå ble det igjen kokt mat på kjøkkenet i huset, folk hadde sin daglige gange over gårdsplassen der liket ble funnet. Hendelsen ble snakket om på en nøktern måte i grenda. Det var noe som hadde skjedd, det var oppklart, det var over. Hverdagssystemene var viktigere.

Takk til Kristin Blyberg som tipset oss om saken, og til Astrid Husmo som var villig til å fortelle om dette.

ANDRE KILDER:

Arbeiderbladet 9., 10., 11., 13. og 26. mai 1927
Smaalenenes Social-Demokrat 9. mai 1927
Firda folkeblad 10. mai 1927
Nordlands Avis 13. mai 1927
Nordisk Tidende 2. juni 1927
Nordisk kriminalkrønike 1976

Torvdag i Lillestrøm i 1950-åra. Bildet tilhører Svein Asmyhr.

Bønder på torvet

Av Asbjørn Langeland

Torvhandel var ei viktig attåttnæring for mange bønder i Frogner i åra etter krigen. I vinter hadde jeg et lite møte med Kari Dræge Hagen og Svein Asmyhr som fortalte om torvhandel på 1950- og 60-tallet.

De videreførte en gammel tradisjon

Helt tilbake fra den gang det vokste fram byer, var det vanlig at bøndene solgte produktene sine direkte til forbrukerne på markeds plasser. Der ble det solgt alle slags varer som bøndene produserte, både levende dyr, kjøtt og fleisk, fôr til hester, og selvsagt grønnsaker, frukt og bær. I tida rundt krigen 1940 - 45 endret torvhandelen seg. Fra helsemyndighetene ble det innført strengere kontroll med omsetningen av kjøtt, fleisk og andre husdyrprodukter, og etter krigen ble ikke slike varer lenger solgt på torvet. Handelen med levende dyr som grisunger og kyllinger ble også borte fra torvet. Men det var mange vareslag som egnet seg for salg på den tradisjonelle måten, og på 50- og 60-tallet var det en blomstrende torvhandel i alle byer og større tettsteder.

De siste 50 åra har denne omsetningsformen avtatt, men mange steder er det fortsatt aktive torvhandlere.

I Kristiania/Oslo var det flere torv,

og bøndene i Sørumsdal hadde i mange generasjoner solgt varer der. De «lå i byvegen» som de sa, med mange slags produkter, bl.a. høy og havre. Kristian Lieungh har fortalt om dette i boka «Minner fra Frogner». Etter hvert ble torvet i Lillestrøm en viktig markeds plass for mange Frogner-bønder. Sørumsdal-Speilet har snakket med to av dem som vokste opp med torvhandel i 1950- og 60-åra, Kari Dræge Hagen og Svein Asmyhr. Kari foreldre var Østina og Bottolf Dræge som hadde gården Tangerud i Frogner. Sveins foreldre, Anne og Hans Asmyhr hadde en av Mo-gårdene der Svein fortsatt bor. Både Dræge og Asmyhr hadde faste torvplasser i Lillestrøm. Andre Frognerbønder som var faste på Lillestrømtorvet, var Haugland på Mo, Berg på Fjellbo og Berger på Hol.

Lørdagen var fast torvdag hele året, og på ettersommeren og høsten stilte de gjerne på onsdager også. De begynte handelen klokka ni og avsluttet i to-tre-tida. Siste året Asmyhr drev med torvhandel var 1963 (Hans Asmyhr

omkom i en ulykke ved Østre Frogner vannverk i 1964), mens Dræge holdt på til begynnelsen av 70-åra. Både Kari og Svein var ofte med foreldrene på torvet, og da Kari kom i konfirmasjonsalderen, overtok hun jobben som «torvkone» når det passet.

Bare egenproduserte varer

Mange torvhandlere solgte både egne produkter og innkjøpte varer, men Dræge og Asmyhr solgte bare sånt som de selv hadde produsert på gården. Både i Tangerud og på Mo var det jord som egnet seg for grønnsakdyrking, men produksjonen ble styrt av naturens omskiftskiftninger. Ingen av dem hadde mulighet for vanning, så det var viktig å ha jord som tålte en tørkeperiode. De dyrka poteter og vanlige grønnsaker som kål, gulrøtter, purre og selleri, men også rødbeter, reddiker, rabarbra og gressløk ble solgt på torvet. Mye av dette var sesongbetont, men egg og poteter kunne de tilby hele året. På høsten tok de opp bestilling på vinterforsyning av poteter. Folk kjøpte

gjerne tre – fire sekker poteter, og disse ble kjørt hjem til kundene. Hos Dræge dyrka de også dill og blomster for salg; kornblomster og erbeblomster. I en spesiell drivbenk som fikk varme fra hestegjødsel, dyrka de agurker, og når verpehønene skulle skiftes ut, ble de utrangerte hønene slaktet og solgt på torvet.

Mange solgte bær på torvet, og hos Asmyhr hadde de både rips og stikkelsbær for salg. De hadde ca. 50 ripsbusker, så det blei ei travel tid når all ripsen skulle plukkes. Svein ser ikke tilbake på bærplukkinga med glede. I tillegg til hagebæra skulle det også plukkes mye tyttebær. De pleide å kjøre til Rakeie i Nes og plukket tyttebær i lerretssekker. Det må ha vært flere hundre kilo hver høst. Hans Asmyhr drev også handel på Youngstorget i Oslo, og Svein syntes det var stor stas når han fikk være med dit. Da ble det gjerne en tur på kafe og ei flaske brus. Det var først og fremst egg Asmyhr solgte på Youngstorget, og turene dit var kombinert med at han hentet mask på Schous bryggeri. Mask er et restprodukt bryggeriene får når de produserer malt, og det er et godt dyrefôr. Fra bryggeriet fikk de gjerne med seg et par flasker vorterøl som de stakk vekk inne i masklasset. Da blei det stopp ved Bølereika på hjemveien, der spiste de nista de hadde med, og drakk vorterøl til den. Det var hyggelig.

Hos Asmyhr var produksjonen av kornband (julenek) som de solgte både på Youngstorget og Lillestrømtorvet, en betydelig virksomhet. I 1963 solgte Hans Asmyhr 20 000 kornband. Prisen var en krone stykket. Det året kjøpte han ny Ford Corsair til 21 000 kroner så de hadde mye igjen for strevet.

Og et strev var det. Havreåkeren ble skåret med selvbinder. Banda ble satt til tork i rauk på jordet, og når de var tørre nok, ble de kjørt inn på låven. Der var kjørebrua full helt til oppunder taket. Nå skulle kornbanda deles opp og bindes om til passe store og velfriserte julenek. Kornbanda måtte behandles forsiktig når de ble lesset opp på lastebilen, og det ble mange turer før alle de 20 000 banda var solgt. Kaldt kunne det være å stå på torvet før jul.

Torvet var et trivelig sted både for barn og voksne

I det hele tatt var det fine dager for ungene når de fikk være med på torvet, enten det var i Lillestrøm eller i Oslo. På torvet var det mye folk og liv, og

Svein og Kari forteller at de kjente alle som sto fast på torvet i Lillestrøm. I den ene enden av torvet var det en liten park med leikeapparater. Der var det morsomt å være. Sånt noe var det jo ikke i Frogner. Ved torvet i Lillestrøm var det også en kafe. Kari forteller at de hadde med niste, men det ble gjerne en tur innom Kaffistova også. Å spise medbrakt mat på kafe var vanlig, men da måtte en selvsagt kjøpe noe der, for eksempel kaffe og brus og kanskje et wienerbrød.

Torvhandlerne ble godt kjent med kundene. Mange kunder kom fast hver lørdag, ofte på sykkel. En måtte ha spesielle egenskaper for å bli en god torvhandler. En skulle snakke med kundene om løst og fast samtidig som en veide varer og regnet priser i hodet. Kalkulatorer fantes ikke den gangen, og det blei for tungvint å bruke papir og blyant. De ble derfor mestere i hode-regning. En gang Kari sto på torvet, var det en av de faste kundene som foretok en smugkontroll av regneferdighetene hennes. Dama noterte vekter og priser og regnet ut summen på papir. Karis hoderegning stemte på øret.

Alle som vokste opp på gård før i tida, måtte være med og arbeide fra de kom i skolealderen. Det var mye barna kunne hjelpe til med, men arbeidet var ofte kjedelig. Det var ikke moro å luke når andre hadde fri, sier Kari. Men både Svein og Kari forteller om moderat arbeidsplikt, og Svein nevner middagshvila som et fint avbrekk midt på dagen. I middagshvila kunne han slenge seg på sykkelen og dra ned til Frognerstranda for å bade i Leira.

Å være torvhandler var en spesiell livsform. På torvet fikk de kontakt med mye folk, og det var et mer sosialt liv enn det mange andre bønder hadde. Men det var et strevsomt yrke. I tillegg til ordinær gårdsdrift skulle de gjøre klar varene de skulle ha med til torvet. Kari og Svein sier at forberedelsene til torvturen foregikk hele uka, og spesielt hektisk var det på seinsommeren når det skulle gjøres klart til to torvdager. Torvhandelen var en viktig del av inntekta på gården, og gjorde at også mindre gårder kunne gi en god levevei. Foreldrene hadde et godt liv som bønder og torvhandlere, og de hadde glede av arbeidet sitt.

Hans Asmyhr med kornband på Youngstorget.

Kari Dræge Hagen som torvhandler i Lillestrøm.

Kari Dræge Hagen som torvhandler i Lillestrøm.

Kari Dræge Hagen som torvhandler i Lillestrøm.

”Glomma gjennom Sørumsand - livet langs elva” - Finn kunnskap og inspirasjon i denne boka

Hvis du ikke kjenner boka fra før, kan vi anbefale den på det varmeste både til eget bruk og som gave til familie og venner. I årene 1997-2003 jobbet Blaker og Sørumsand Historielag med et stort prosjekt med tittel ”Bingen lenser”. 13 personer deltok aktivt i prosjektgruppa og dens arbeid presenteres i boka som Historielaget utga i 2009. Her er i tillegg til prosjektrapporten om lenseprosjektet kapitler om flere områder og aktiviteter med tilnytning til Glomma. Redaksjonen besto av 8 personer, inkl. fotograf og ble ledet av Berit Leikhammer.

De fem hovedkapitlene har følgende temaer: Fra Rånåsfoss til Bingsfoss, Natur- og kulturstier fra Bingsfoss til Hamneren, Bingen lenser (prosjektrapport på 96 sider), Fisk og fiske i Glomma og Fra Elvestad til Kikut hvor også Sørumbåten- Norges eldste båtfunn, er beskrevet.

Boka selges både av Blaker og Sørumsand Historielag, se www.sorumhistorie.no og av Bingen Lenseminneforening www.bingenlenser.no

Pris kr 300,-. (I bokhandel er prisen 450,-).

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Økland & CO
Sørumsand

Akershus Energi

idé Vi tar hånd om ditt budskap og sørger for at det blir sett!
X-idé AS - Marcus Thranes vei 100, 1472 Fjellhamar - www.xide.no

T&B Hansen
Installasjon AS
REGISTRERT ELINSTALLØR

BYGDESERVICE

Blaker Sparebank

Sørumsand Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

interoptik
Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

Fra bunnen av en eske på Kirkekontoret

Av Gro Langeland

I forbindelse med at Sørums kirkekontor skulle flytte fra Linjegården på Sørumsand til Lensmannskonorets gamle lokaler i januar i år, fikk jeg en telefon fra organist Jan Erik Stensrud. Han lurte på om jeg kunne komme bort og se på noen eldre ting som lå i en stor eske som ingen rikte visste hva inneholdt. Jeg fant noen spennende ting der, bl.a. en god del papirer fra de årene Leonhard Martin Harboe var sogneprest i Sørums, d.v.s 1907-1925. Han underskrev for øvrig aldri med sitt fulle navn, bare første bokstav i fornavnene, altså L.M. Harboe. Det meste av stoffet var knyttet til hans daglige virke som sogneprest, og en god del av materialet har arkivnummer. Jeg finner det ikke riktig å offentliggjøre detaljer fra disse papirene men overlater til Sørums kirkekontor å behandle/arkivere dette. I bunnen av esken fant jeg imidlertid en del protokoller og papirer fra Ungdomsforeningen Haabet, og dette er ikke underlagt bestemmelser som gjør at stoffet ikke kan eller bør offentliggjøres.

Ungdomsforeningen Haabets etterlatte dokumenter

Det som lå i esken var Regnskapsbøker 1913-1954 + en del bilag. Forhandlingsprotokoll for styret for årene 1924-1942 og Håndskrevet avis kalt "Navnløsen" da foreningen tross flere oppfordringer, aldri hadde funnet noe navn til den (3 protokoller med avis, den eldste fra 1931). I tillegg en del korrespondanse. Det ser ut som om "Haabet" kan være stiftet før 1913, for i regnskapet for dette året er det oppført en beholdning fra tidligere år, men jeg fant ikke informasjon om dette i esken eller i Bygdeboka fra 1961 hvor en del organisasjoner er omtalt. Jeg fant heller ikke noe om aktivitet etter 1954 i esken, men foreningen kan jo ha fortsatt under andre navn. En bankbok som det sto kr. 797,19 på ble makulert 08.02.1978, men det fremgår ikke, hva/hvem disse pengene er overført til. Haabet var tilknyttet Norges kristelige Ungdomsforbund. Medlemmene var fra gamle Sørums kommune, men det ser ikke ut til at folk fra Frogner var med. Hvis noen av våre lesere vet noe mer om Ungdomsforeningen Haabet, vil Sørums-Speilet sette pris på å høre fra dere.

Ungdomsforeningen Håbet (i 1913 skrevet Haabet) har hatt aktiviteter og tilbud som var vanlige for kristelige ungdomsforeninger på den tiden. De hadde faste opplegg med møter, og ulike fester (gamlefest, konfirmantfest og juletefest). I tillegg en håndskrevet lagsavis hvor man finner mange oppbyggelige tekster og gode råd om livsførsel. Noen tekster skilte seg imidlertid helt ut, og siden Norge nylig fikk gull i hopp for kvinner i OL, synes jeg det kan passe å gjengi dette muntre og velskrevne "referatet" fra et hopprenn i

Sørums i 1931. Her deltar kvinnene på lik linje med mennene, så i Sørums var de tidlig ute med å la kvinner delta i hopprenn. Dessverre er det ikke mulig å finne ut hvem som skjuler seg bak signaturen "red".

Fra lagsavisen "Navnløsen" i 1931. (Nøyaktig avskrift)

Ungdomsforeningens skirenn

I dag holdt ungdomsforeningen sitt skirenn i Sørumslettas nye prektige bakke. Foreningens samtlige medlemmer deltok. Bakken var i utmerket stand. Føret var upåklagelig, særlig midt på dagen da sola "stekte som hardest". Alt tidlig på dagen begynte det å samle seg sportsinteresserte menn og kvinner i bakken. Etter alle veier var det en masse folk, bilene kjørende, akende, sparkende og gående folk om hverandre. Det var nesten som på Holmenkoll dagen. Alle hadde samme mål nemlig skibakken.

Bygdevekten hadde mer enn nok med å holde bakken klar for deltagerne. Presis kl. 10 ankom dommerne. Det var hr. Nyborg og hr. Lohne som hadde fått dette ansvarsfulle hverv. Frk.M. Svendsen og hr. Bøhler jun. fungerte som hoppmalere. Kringkastingens Hallomann hadde plasert sig og sine aparater like ved hoppet. Rennets første hopper var hr. Bøhler. Mens musikken spilte "Mot i brystet" satte han utover det svimlende høie hopp. Stilen var upåklagelig. Alle kunne se at her var det en av kongens menn som viste hva han dugde til. På tavlen anvises 48 m. Stor begeistring blandt tilskuerne. Nr. 2 var Klara Egner. Kjekke og uforferdet satte hun avgårde. Skiene gled utmerket og alle ventet en fenomenal fin prestasjon. Men uheldigvis kom et voldsomt vindstøtt med det samme hun var i luften. Hun greide ikke å holde balan-

sen og kom ned på siden så snøspruten stod. Heldigvis slo hun seg ikke. Neste mann var M. Ringvold. Mens musikken spilte "Rett som ørnen stiger" satte det veldige menneske utover. Hoppet var høit og kraftig, og skiføringen fin, men nedslaget var mindre godt. Nede på sletta satte hun sig til og med på skiene og akte nedover. Dette er visst slik den flinke hopper pleier å gjøre det er det oss fortalt. Tavlen viste 46 meter. Margit Egner hoppet støtt og rolig, litt saka 48 m. Bjørg Egner var litt ustø, men forholdsvis bra stil 36 m.

J. Ormstad, var ute for et lite uhell. Hun mistet nemlig den ene skien og kavet noe forferdelig, men slo sig ikke mer enn at hun godt kunne gå. Frk. Bøhler, er ubetinget dagens fineste hopper. Det er sjelden å se en slik helt igjennem fin prestasjon. Men hopp lengden kunne ha vært litt bedre 235 cm. Frøkenen får sikkert guttenes premie. Marte Foss hoppet stygt merkelig nok, men kraftig og langt. Hun satte bakkerekord på 65 m. Torbjørnsrud hoppet nokså bra, kanskje litt formeget knekk og litt saks 40 m. I annen omgang gikk det forholdsvis bedre. Det ble gjort mange fine hopp. Spesielt viste J. Ormstad at hun heller ikke er så verst bare skiene sitter på. Flott, støtt og rolig var hennes prestasjon denne gangen. Publikum var vilt begeistret, og det ble straks samlet inn til en ekstrapremie.

Jeg kan ikke uttale meg noe bestemt om hvem som kommer til å få kongepokalen. Det kommer så meget an på hvor strenge dommerne er. Etter det jeg har hørt, skal de ikke være så nøie med stil og holdning. Min personlige mening er at kongepokalen går til Margit Egner som gjorde 2 fine lange hopp. Morgenavisen vil vel gi oss beskjed.

red.

En ganske annen tid for lærergjernen

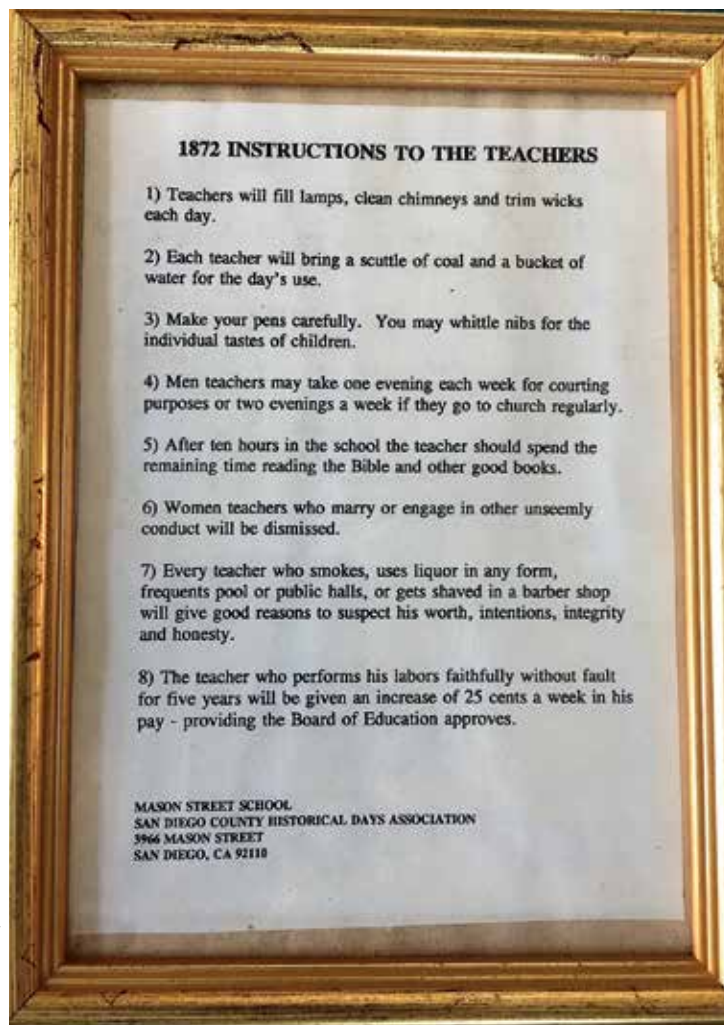
Under arrangementet Høstdråper på Vølneberg i oktober 2017, stilte Historielaget ut blant annet gamle skolebøker. Her kom vi også over denne instruksen for lærere fra San Diego i Junaiten fra 1872. Reglene vitner om en ganske annen tid, og vi tenkte det kunne være moro å dele dem med våre lesere.

Oversettelse:

Instruksjoner til lærerne 1872

- 1) Lærerne skal fylle lamper, rengjøre skorsteiner og trimme vekene hver dag.
- 2) Hver lærer skal ta med seg en boks med kull samt en bøtte med vann for dagens bruk.
- 3) Klargjør pennene forsiktig. Du kan spisse pennespissen ut fra barnas preferanser.
- 4) Mannlige lærere kan benytte en kveld i uken til å gå på "frierfotter", eller to kvelder i uken hvis de er regelmessige kirkegjengere.
- 5) Etter ti timer på skolen skal læreren bruke resten av arbeidsdagen til å lese Bibelen og andre gode bøker.
- 6) Kvinnelige lærere som gifter seg eller engasjerer seg i annen usømmelig oppførsel, vil bli avskjediget.
- 7) Enhver lærer som røyker, drikker brennevin, besøker spillehaller eller samfunnshus, eller blir barbert i en frisørsalong, vil kunne så tvil omkring sin verdi, intensjoner, integritet og ærlighet.
- 8) Læreren som utfører sitt arbeide trofast og uten feil i fem år, vil bli gitt en lønnsøkning på 25 cent i uken, såfremt Utdanningsstyret godkjenner dette.

MASON STREET SCHOOL
SAN DIEGO COUNTY FORENINGEN FOR HISTORISKE DAGER
3966 MASON STREET
SAN DIEGO, CA 92110

Jubileumsspill for Blaker Skanse 1718-2018

Foto: Jørgen Kirsebom

I år er det 300 år siden svenskene beleiret Blaker Skanse (6.-18. desember). Det kom imidlertid aldri til kamp for Karl XII ble skutt og døde i Fredrikshald, 11. desember - en nyhet som ikke nådde hans soldater i Blaker før en uke senere. I den anledning oppfører "Romeriksspillene fra Blaker Skanse" et nyskrevet historisk spill som har fått

tittelen "1718 Til krigens slutt". Stykket er skrevet av Mari Mehus og Henrik Berg Larsen som kom til Skansen som regissører av Skansespillet i 2011 og siden har skrevet og regissert to nye spill med utgangspunkt i vår lokalhistorie.

**Spilledagene er 14., 15., 16. og 17. juni, kl. 18.30.
Lørdag 16. blir det også en forestilling kl. 15.00**

I tillegg tilbys det klassisk konsert på fredag 15. og Barnas dag på søndag 17. juni

Blaker Skanse blir igjen spillested.

Sett av tid til å få med deg disse opplevelsene og følg med på hjemmesiden til "Opplev Sørums" hvor det kommer mer informasjon om forestillingene, priser og billettsalg. Det vil komme mer info om årets jubileumsspill på Blaker og Sørums Historielags hjemmeside og på Facebook

Utdeling av hederstegn

Gjertrudprisen

Gjertrudprisen for 2017 ble tildelt Hans Marigård og Slora Mølle. Prisen deles ut for å anerkjenne pådrivere til å verne om og å videreføre kulturarven. Den er tidligere tildelt blant andre Sagelvas Venner og Strømmensaga. Æresbevisningen var naturlig nok en stor hendelse for dugnadsgruppa på Slora Mølle.

Selve overrekkelsen fant sted på Bestefarhuset i Blaker 13. desember med leder Eva Bjøreng og styret i Akershus Kulturvernråd tilstede, sammen med leder av hhv. Romerike Historielag og Blaker og Sørums Historielag.

Romerike Historielags hederstegn

Kåre Olav Ormstad ble på styremøtet 5/12 tildelt hederstegn fra Romerike Historielag v/Tom Halvorsen og blomst fra Blaker og Sørums Historielag for sin innsats med historieformidling, spesielt rettet mot barn og unge.

Hans Marigård mottar Gjertrudprisen fra Eva Bjøreng.

Dialektkvelden 'Fjøsloftet' på Bestefarhuset 9. februar

Av Dag Winding-Sørensen

Blaker og Sørums historielag samlet bygdefolket til en svært trivelig dialektaften 9. februar på Bestefarhuset i Fjuk. Vafler, kaker, kaffe og kos satte stemningen. Astrid Skedsmo løftet den godt med fremføring av eventyr og fortellinger fra boken Anna Monrads Fortellinger - en fantastisk bok. Og så kom kveldens store nummer: Odd Roar Stenby og Kjell Kurland blåste skikkelig liv i Blaker-dialekten. Publikum lot seg ikke be to ganger. Dialekten rullet mellom veggene resten av kvelden. For en stemning det er mulig å få i Bestefarhuset! Dette blir en tradisjon, får vi tro.

Første gang Sørums Idrettslag deltok i Holmenkollstafetten

I Sørums-Speilet nr. 3-2017 hadde Trygve Sæther en artikkel om første gang Sørums Idrettslag deltok i Holmenkollstafetten. En leser, Willy Roger Plywaczewski Hauge har gjort oppmerksom på noen unøyaktigheter i artikkelen. Året var 1956, og ikke 1952 som det står i artikkelen. Dette går også fram av diplomene som er avbildet sammen med artikkelen. Trygve Sæther skrev dette etter hukommelsen, og han hadde derfor ikke med navnene på alle som deltok på Sørums lag og heller ikke lengden på etappene.

Plywaczewski Hauge har funnet fram til hvem som deltok på laget, hvilken etappe de løp, lengden på etappene og deltakernes fødselsår og satt dette opp i tabellen til høyre.

Holmenkollstafetten 1956 - Deltakerliste Sørums Idrettslag

15. mai - Klasse B - 2. pulje - Startnummer 65 - Ble sist i klassen med 62.55 og 40 plass.

Dette var første år klubben deltok i stafetten - deltok neste gang i 1972.

Laget er oppført slik i programmet - fødselsår er ført på i etttertid

	Meter	Navn	Født
1	1200	Helge Bakke	1928
2	1135	Øivind Andersen	1937
3	473	Kjell Midtskogen	1927
4	1676	Oddvar Hasle	1922
5	1406	Leif Ligaard	1926
6	1929	Odd Døhli	1928
7	1787	Ivar Granås	1932
8	643	Oddvar Andersen	1937
9	2925	Trygve Sæther	1932
10	1200	Sigurd Nordsveen	1923
11	350	Ludvig Faye	1932
12	1300	Oddvar Bråthen	1931
13	635	Bjarne Dølerud	1925
14	1010	Olaf Lund	1931
15	500	Alf Heder	1922

RADIOREPORTASJE FRA BINGSFOSSEN I 1939

Av Asbjørn Langeland

På Nasjonalbibliotekets nettside Bokhylla.no kan man finne digitaliserte bøker, tidsskrifter, aviser, bilder og lydopptak fra radio. Da jeg gjorde et søk på Sørum, kom jeg over et lydopptak fra radio som jeg tror flere vil synes er interessant. Opptaket var fra NRK den 21. juni 1939, og tittelen var «Hos sportsfiskere ved Bingsfossen». Programlederen het Alf Halvor Kalmo, og programmet varte i over 16 minutter så det var nokså langt.

Bingsfossen på 1940-tallet, fra Nasjonalbibliotekets samlinger.

Programlederen begynner med å skildre fossen og elva med alt tømmeret, og naturen langs fossestrykene. Etter en malende skildring av elva går han over til å fortelle om folkelivet langs elvebredden. Han ser mange hvite telt, og han hører musikk fra grammofoner og fra en mandolin. Både fosseduren og musikken høres godt på lydopptaket. Så tar han kontakt med en mann ved et av teltene.

Mannen forteller at han har tenkt å være ved fossen «en åtte dagers tid» for å prøve fiskelykka. Nå holder han på å gjøre teltet klart for natta. I bunnen har han halm som han sier at han har kjøpt på en gård i nærheten. På gården kjøper han også mjølk. Mannen forteller at området ved Bingsfossen er et populært sted for telting og fiske, og på fine sommerhelger kan det gjerne være 40 – 50 telt der.

I et telt ved siden av har tre damer slått leir. De har kaffe, kringle og likør, og grammofonmusikken lyder i den lyse sommerkvelden. Damene forteller at de skal være der et par dager. De fisker ikke, sånt er det mannfolka som driver med. Men de håper å få en gratis fiskemiddag.

Reportasjen fortsetter nede ved elvekanten der vi får møte sportsfiskere både med kastesluk og fluestang. Markfiske holder de seg unna, det er for simpelt for en ekte sports-

fisker. Det blir også landet en fin fisk mens reporteren er der. Vi får høre mye om sportsfiske og de opplevelsene det gir. Fiskerne kommer fra Oslo. Den ene sier at han er så heldig «å få disponere en bil», så han farter land og strand rundt på fisketurer.

Dette opptaket er snart 80 år gammelt. Når jeg lytter på det, slår det meg hvor god tid man hadde i en radioreportasje den gangen. Det er flere lange pauser der vi bare hører suset fra elva. Både intervjueren og dem som han snakker med, bruker De som tiltaleform, og de ordlegger seg i nokså formelle vendinger. En annen ting som jeg legger merke til ved måten de snakker på, er uttalen av r-lyden. De har en rullende tungespiss-r som vi sjelden hører i våre dager, men jeg husker at mange eldre mennesker hadde slik uttale da jeg var barn.

Hvis dere synes dette høres interessant ut, anbefaler jeg dere å gå inn på Internett på nettstedet Bokhylla.no eller gå inn på nettsiden til Nasjonalbiblioteket. I søkefeltet kan dere skrive Bingsfossen, og da kommer dere til lydopptaket. Ellers vil dere på det samme nettstedet finne mye interessant stoff fra bygda vår ved å bruke Sørum, Sørumsand eller Blaker som søkeord.

Klipp fra gamle aviser

Funnet fram av Asbjørn Langeland

ORDFØRERVERVALG I 1916

Kandidaten fra Frogner bodde for langt fra Glomma

Den 20. desember 1916 hadde Sørums Herredsstyre konstituerende møte. I avisen Akershus Socialdemokrat (Akershus Arbeiderblad) er det et fyldig referat fra møtet. Det ser ut til at det har vært liten uenighet om hvem som skulle velges til de mange vervene som skulle bekles. Men ved valget av ordfører var det ikke enighet.

Emil Frøen som var en av de foreslåtte kandidatene til ordførervervet, hadde følgende innlegg: *«Jeg har ikke noget mot Herr Skrøver – tvert imot. Jeg vet han er en interessert mand; men i denne periode har vi et kommunikasjonsspørsmål av største betydning – nemlig spørsmålet om bro over Glommen ved Sørumsand. I denne sak kan man ikke vente at en ordfører fra Frogner skal være like interessert som en fra hovedsognet. Derfor vil jeg avgi min stemme for en fra hovedsognet – uanset hvilket politisk parti han tilhører. Jeg taler ikke for «min syke mor». Da mit kandidatur er paa tale, vil jeg si at jeg helst ser at hovedsognets representanter foreslaar en anden.»*

Frøens argumentasjon førte imidlertid ikke fram. Karl Skrøver ble valgt til ordfører med 15 stemmer, mens Frøen fikk 9. Heller ikke i valget av varaordfører nådde Frøen opp. B. Størsrud ble valgt med 14 stemmer, mens Frøen fikk 10.

DRAMA PÅ BINGSFOSSBRUA

I Arbeiderbladet 30. september 1931 kan en lese om en dramatisk hendelse på Bingsfossbrua:

*To farlige svensker fakkert i Fet
Bløffet med en revolver han ikke hadde
Den ene rømt fra Långholmen 12. august i år*

«Omkring 25. september ble det gjort innbrudd i et ubebodd hus i Fet og stjålet en del matvarer. Deretter ble det gjort innbrudd i et hus på Sørumsand, hvor beboerne var fraværende. Mannen kom imidlertid tilbake straks etter innbruddet og oppdaget tyveriet. Det var stjålet penger og matvarer. Han varslet straks lensmannen i Sørumsand, som kom i bil og møtte tyvene på broen ved Bingsfoss. Disse forsøkte nu å rømme, men med assistanse av to privatmenn fikk lensmannen begge tyvene anholdt. Det var to svenske loffere som opptrådte meget truende. Den ene lot som han hadde revolver og ville bruke den, likesom han også forsøkte å bokse med lensmannen. Denne opptrådte imidlertid meget bestemt og uforferdet og fikk som sagt begge anholdt. De ble innsatt i kretsfengslet i Oslo den 25. september.»

Det viste seg at arrestantene opptrådte under falske navn, men etter kontakt med svensk politi og oversendelse av fingeravtrykk ble identiteten deres avslørt.

«De er efterlyst av Stockholms politi for en rekke innbruddstyverier i Stockholm, og Johansson er også efterlyst for å være rømt fra det kjente svenske fengsel Långholmen i Stockholm den 12. august i år. Han skulle der avsonne tre års straffarbeid for 6. gangs tyveri. De vil nu antagelig begge bli utlevert til det svenske politi.»

SYMASKIN VAR NØDVENDIG

I avisen Indre Akershus sto følgende annonse 1. september 1914:

Egteskap

Opnaaes lettest for den dame der er i besiddelse av

PAUL SVENDSENS

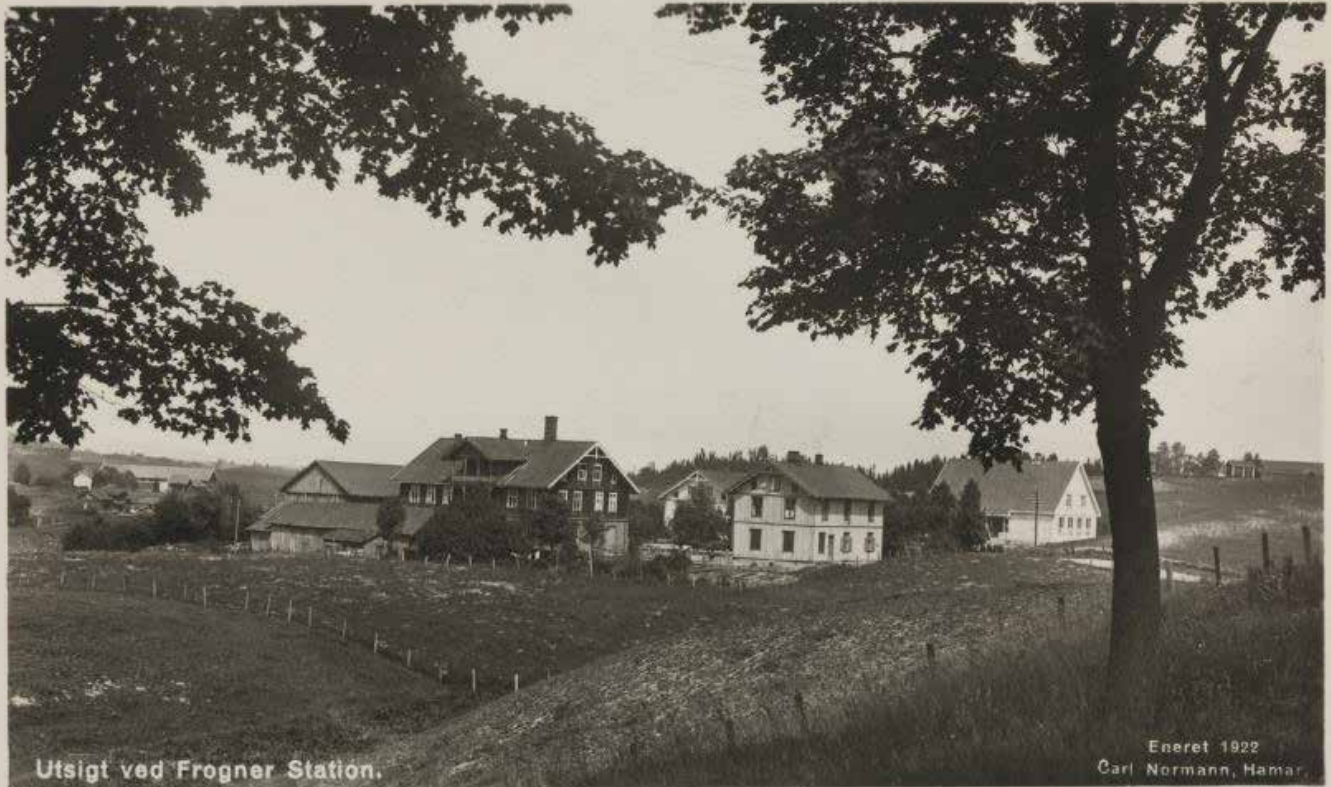
Symaskine og gratis har ladet sig undervise i al forefaldende søm.

Skriv derfor straks til Kristiania efter katalog.

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
AASGAARDVEGEN 230
1923 SØRUM

ISSN 1894-8154

Fra Nasjonalbibliotekets samlinger. Frogner i 1922. Fotograf: Carl Normann.

Noen av våre arrangementer i 2018

Finn detaljer om disse arrangementene og informasjon om tilbud som måtte komme i tillegg på vår hjemmeside og på Facebook.

12. april:	Årsmøte Slora Mølles Venner
8. mai:	Markering ved Krigsminnesmerkene
10. juni:	Slora Mølles dag
14. juni:	Rusletur 1
29. juli:	Olsok på Vølneberg. Samarbeid med Sørums Bygdekvinneforening
30. august:	Rusletur 2
13. sept.:	Rusletur 3